

УДК 657.6

Письменна М.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту, економіки і права
Кіровоградської льотної академії
Національного авіаційного університету

ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО КОНТРОЛЮ В СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ (ПУБЛІЧНИХ) ЗАКУПІВЕЛЬ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних підходів до вирішення проблеми контрольованості державних закупівель. Визначено сутність парадигми контролю, її відмінність від наявних концепцій. Проведено аналіз контрольного середовища публічних закупівель, а також сформовано парадигмальний підхід, який дасть змогу отримати результати у вигляді дієвих прогнозів і рекомендацій, що невіддільні від загальних тенденцій розвитку національної економіки сектору державного управління.

Ключові слова: публічні закупівлі, парадигма, концепція, контрольне середовище, суб'єкти контролю.

Письменная М.С. ПАРАДИГМАЛЬНЫЙ ПОДХОД К КОНТРОЛЮ В СФЕРЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ (ПУБЛИЧНЫХ) ЗАКУПОК

Статья посвящена исследованию теоретических подходов к решению проблемы контролируемости государственных закупок. Определены сущность парадигмы контроля, ее отличие от существующих концепций. Проведен анализ контрольной среды публичных закупок, а также сформирован парадигмальный подход, который позволит получить результаты в виде действенных прогнозов и рекомендаций, неотрывных от общих тенденций развития национальной экономики сектора государственного управления.

Ключевые слова: публичные закупки, парадигма, концепция, контрольная среда, субъекты контроля.

Pysmenna M.S. PARADIGMAL APPROACH TO CONTROL IN THE SPHERE OF GOVERNMENTAL (PUBLIC) PROCUREMENT

The article is devoted to the study of theoretical approaches to solving the problem of the controllability of public procurement. The essence of the paradigm of control, its difference from existing concepts, has been determined. The analysis of the control environment of public procurement has been conducted and a paradigmatic approach that will yield results in the form of effective forecasts and recommendations inseparable from general trends in the development of the national economy of the public administration sector has been formed.

Keywords: public procurement, paradigm, concept, control environment, subjects of control.

Постановка проблеми. Проблеми запобігання корупційним проявам під час проведення державних закупівель та контрольованості цих процесів обумовлюють актуальність переосмислення низки фундаментальних теоретичних питань і обґрунтування на цій основі нової довгострокової політики щодо контролю цієї сфери. Дослідження державного фінансового контролю та аудиту із загальними формально-теоретичними підходами і вже сформованими доктринальними позиціями виявляються неприйнятними для системи державних закупівель, що знаходиться в умовах кардинальних перетворень, оскільки аналіз наявних проблем в цій сфері виявляє приховані невідповідності і протиріччя.

Державні (публічні) закупівлі складають значну частину державних видатків, розмір якої залежить від унормованих випадків обов'язкових закупівель відповідно до тендерних процедур. Так, величину операцій з державних закупівель можна відобразити за статистичними даними щодо коштів за догово-

рами, укладеними в межах дії закупівельного законодавства (табл. 1).

За даними табл. 1 видно, що протягом 2015–2016 років обсяг державних закупівель збільшився. Кошти державного та місцевих бюджетів, спрямовані на закупівлі лише за I півріччя 2016 року, становили 71,77 млрд. грн., що більше, ніж за весь 2014 рік. Однак порівняно з 2012 роком щороку відбувалось скорочення застосування процедур закупівель державними, казенними, комунальними підприємствами, а також господарськими товариствами, державна або комунальна частка акцій яких перевищує 50 відсотків. Так, якщо у 2012 році загальна сума укладених договорів за процедурами закупівель становила 321,39 млрд. гривень, то у наступних роках вона в декілька разів менше.

Динаміка укладання договорів за процедурами публічних закупівель також відображає скорочення коштів, що свідчить про суттєве зниження застосування державними, казенними та комунальними під-

Таблиця 1

Динаміка державних закупівель за 2012–2016 роки, млрд. грн.

Назва	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік (I півріччя)
Загальна сума коштів, з них:	428,06	185,47	113,8	152,59	120,52
Державного бюджету України	65,35	49,67	35,89	44,18	40,9
місцевих бюджетів	33,96	30,62	26,91	36,78	30,87
Разом коштів державного та місцевих бюджетів	99,31	80,29	62,8	80,96	71,77
державних, казенних, комунальних підприємств	95,93	40,92	17,24	41,92	26,05
господарських товариств, державна або комунальна частка акцій яких перевищує 50 відсотків	225,46	55,68	18,0	27,04	20,82

Джерело: складено за інформацією Державної служби статистики України [1]

приємствами і господарськими товариствами процедур відкритих публічних закупівель, і це пов'язано з недотриманням норм законодавства в цій сфері. Але реальний рівень вражаючих порушень з державних закупівель характеризує співвідношення вартісних значень укладених договорів із застосуванням законодавства про державні закупівлі та без застосування процедур закупівель (табл. 2).

Дані табл. 2 свідчать про те, що лише 4–5 відсотків усіх бюджетних коштів витрачаються замовниками за прозорими процедурами державних закупівель. Отже, моделі фінансового контролю та аудиту, побудовані в державі, не змогли протидіяти порушенням з державних закупівель. Застосування контрольних повноважень, закріплених за різними відомствами, не привело і навіть не наблизило до очікуваних результатів контрольованості цієї найбільш корумпованої сфери використання державних коштів.

Наукові підходи, що сформувались в економіці, як правило, самодостатні для тієї чи іншої галузі знань, оперують власним понятійним апаратом та використовують власну методологічну базу. У зв'язку з цим виникає питання щодо доцільності використання понять «парадигма», «концепція» в обліково-аналітичній науці та можливості наукових результатів щодо цих термінів у напрямі контрольної діяльності, предметом вивчення якої є залежні від діяльності людини взаємозв'язки економічного середовища, пов'язані з тісною взаємодією суб'єктів контрольної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури у сфері дослідження науки про контроль та аудит показав, що більшість вчених як складову наукового знання про цю галузь науки розглядає концепцію як основне найбільш всеохоплююче теоретичне поняття, яке поглинає інші складові наукової теорії. Зарубіжний дослідник Дж. Робертсон розглядав теорію аудиту як поєднання концепцій, постулатів і стандартів [2, с. 16].

О.Ю. Редько, пропонуючи вітчизняну концепцію побудови національної системи аудиту, покладає в її основу лише принципи [3, с. 31]. В.Ф. Максимова відстоює концепцію системи внутрішнього контролю з урахуванням її структурної побудови (двох площин: горизонтальної і вертикальної), а не понятійних складових теорії [4, с. 4]. Н.О. Гура сформулювала концепцію (для обліку в ЖКГ) як з теоретичних, так і з практично спрямованих атрибутивних складових, а саме мети, принципів, нормативного забезпечення, напрямів реалізації концепції [5, с. 31].

Відразу дві категорії теорії розглядає і пропонує як новий внесок у науку про контроль В.П. Пантелеев, а саме парадигму та концепцію внутрішньогосподарського контролю. При цьому парадигма, на його думку, має бути покладена в основу концепції, пред-

ставляючи цілісну систему поглядів, які визначають теорію постановки проблеми. Концепція ж охоплює основні поняття внутрішньогосподарського контролю методичного та організаційного характеру [6, с. 28].

Одним із найбільш глибоких вітчизняних досліджень теорії аудиту стала докторська дисертація Г.М. Давидова, в якій вчений не лише позначив своє бачення концепції розвитку аудиту, але й відобразив схему взаємодії складових науки, пояснюючи, що в системі знань виробляються ідеї, концепції, теорії за підтримки категорій і понять [7, с. 11–12]. Отже, концепцію як елемент теорії досліджує і пропонує більшість вчених. Парадигму як наукове поняття, що пояснює філософську площину побудови контролю на внутрішньогосподарському рівні, сформулював В.П. Пантелеев.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, в науковій літературі представлені різні бачення теоретичного пояснення подальшого розвитку контрольної системи. Тому, на нашу думку, елементи науки про контроль потребують уточнення та поглиблення як загалом в контексті наукової теорії, так і стосовно специфічної сфери контрольного середовища, якою є державні (публічні) закупівлі.

Мета статті полягає у поглибленні теоретичних засад формування парадигми контролю в сфері державних (публічних) закупівель для визначення практичних пропозицій та рекомендацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологічне значення поняття «парадигма» розкривається через старогрецьке слово «*paradeigma*» («*paradeigma*»), що означає «модель, зразок». Філософські тлумачення терміна «парадигма» з плином часу змінювали своє значення. Аристотелем парадигма розглядалась як вид індукційних зв'язків [8], згодом Т. Кун використав парадигму у концепції «наукових революцій» для вимірювання наукових знань [9, с. 14–40]. Послідовниками американського вченого парадигмальний підхід був використаний для визначення методів досліджень в спеціалізованих галузях наук.

Парадигма є основою для евристичних та онтологічних моделей, які визначають межі прийнятності постановки проблем та їх рішень, які через використання показники відображають її змістову та формалізовану площину. Особливістю ціннісних характеристик як елементів парадигми є їх різноманітне змістове наповнення науковцями, що дає змогу забезпечити гнучкість та необхідний рівень сприйняття до наявних аномальних відхилень.

Нові теорії досить часто виявляються невдалими тлумаченнями наукових підходів, не виправданими на практиці нововведеннями. Відповідальним індикатором достовірних парадигмальних засад в тій чи іншій економічній сфері виступає наукове спів-

Таблиця 2

Динаміка укладених договорів із застосуванням законодавства про державні закупівлі та без застосування процедур закупівель

Показник		Рік				
		2012	2013	2014	2015	2016 (I півріч.)
Укладені договори						
із застосуванням законодавства про державні закупівлі	млрд. грн.	103 052	76 478	63 989	77 604	47 791
	відсоток	4,75	4,00	4,09	3,42	4,25
без застосування процедур закупівель	млрд. грн.	2 065 944	1 836 047	1 498 535	2 194 058	1 077 467
	відсоток	95,25	96,00	95,91	96,58	95,75

товариство, яке через практичну діяльність апробує результати становлення нових ідей.

Парадигмальний підхід до побудови наукових уявлень про взаємозв'язки контрольного середовища ґрунтується також на його метафізичній сутності. Парадигма, відтворюючи певну ситуацію в економічному середовищі, дає змогу конструювати науковий світогляд, обмежуючи усі зв'язки лише суттєвими і пропонуючи способи наукових пошуків і варіантів запропонованих рішень. Елементи контрольної системи внаслідок наукового пізнання вичищаються до ідеалізованого стану, щоб стати феноменом реальної економічної системи, включеними в парадигмальну наукову реальність контрольного середовища.

Розвиток науки про контроль на основі парадигмального підходу відображає історично обумовлений характер такого процесу. Його легітимність визначається наукою про контроль, а критерій необхідності застосовувати парадигму визначається ефективністю рішень практичних проблем під час керування такою науковою побудовою. Зазначеними перевагами парадигмального підходу до контролю в сфері публічних закупівель ми будемо керуватись, адаптуючи загальні наукові здобутки в контрольній справі до особливостей закупівельної діяльності держави.

Аналізуючи термін «парадигма» для наукового дослідження, необхідно розглянути його співвідношення з поняттями «наукова теорія» та «концепція». Як форма наукового знання теорія відображає систему взаємопов'язаних тверджень і доказів, а також методи пояснення і прогнозування явищ і процесів в певній предметній сфері науки [10, с. 12–16]. Інше визначення теорії характеризує її як «логічно обґрунтовану і перевірену на практиці систему знань, що надає завершене відображення закономірних та істотних зв'язків в певній галузі об'єктивної реальності [11, с. 23]. Узагальнюючі інші висловлювання щодо сутності поняття «наукова теорія», можна представити його як узагальнене і логічно систематизоване наукове знання. Парадигма, на відміну від теорії, є комплексом взаємопов'язаних, але не систематизованих уявлень. Крім того, парадигма включає в себе не тільки і не стільки знання, скільки переконання, уявлення, цінності, тому не може бути трансформованою до раціонально обґрунтованих положень.

Більшість вчених теорію про певні взаємозв'язки в економічному середовищі ототожнює з концепцією як «комплексом поглядів, наданих поглядів, ідей, уявлень, спрямованих на пояснення явищ, процесів і зв'язків між ними» [12, с. 47]. Визначення, надане філософським словником, характеризує концепцію як «систему теоретичних, методологічних і аксіологічних установок, прийнятих в ролі зразка вирішення наукових завдань, а також які розділяються всіма членами наукового співтовариства» [13]. Відмінністю концепції від теорії є відсутність жорсткої систематизації положень. Одночасно це наближає концепцію до парадигми. Проте у парадигмі відображаються погляди і уявлення такими, якими вони сформувались під впливом соціальних та інших факторів. Парадигма відрізняється від концепції, теорії онтологічними, гносеологічними засадами. Вона не повторює, не дублює понятійний апарат концепції і наукової теорії, а відображає онтологічні постулати та епістемологічні засади, покладені в основу прийнятої системи знань. Існування парадигми дає змогу об'єктивно виявляти змістовне наповнення концепції і теорії в об'єктивних реаліях буття. Відмінністю та перевагами парадигми є її здатність

визначати норми та стандарти для сукупності концепцій та наукових теорій, охоплених певною сферою діяльності [14, с. 7].

У теорії контролю розроблений та активно застосовується понятійний апарат, що дає змогу досліджувати різні аспекти практичного застосування контролю. Дослідження парадигми контролю в сфері публічних державних закупівель здійснюється нами на основі наукового методологічного підходу, який розкривається через застосування методології за декількома рівнями: філософське бачення проблеми, що надає систему передумов та меж пізнавальної діяльності, застосування загальнонаукових принципів і форм дослідження, власне специфічних методів дослідження контрольної діяльності, емпіричні методи і техніки вивчення практичної сфери контрольного середовища публічних закупівель [10, с. 23]. Завданням парадигмального підходу теорії контролю державних закупівель є дослідження закономірностей розвитку контрольної науки шляхом формулювання парадигми та її аналізу з точки зору вироблення дієвих рішень в цій сфері. Парадигмальний підхід нами розглядається не стільки як трактування системи знань та процедур їх розвитку, скільки як розкриття механізму трансформації наявних уявлень про фінансовий контроль з огляду на вироблені методологічні принципи.

За допомогою парадигми можна відобразити функціональний зв'язок між контрольною системою і середовищем, що підлягає контролю, і знайти рішення реалізації функціональних завдань для поліпшення сфери, що контролюється. Продемонструємо це на прикладі дослідження наявних елементів контролю закупівельної діяльності.

Аналіз нормативної сфери здійснення державних закупівель дав змогу виділити два основні закони, які діяли протягом останніх чотирьох років: до 1 серпня 2016 року – Закон України «Про здійснення державних закупівель», на зміну якому вступили в силу норми Закону України «Про публічні закупівлі» [15; 16]. Додатково діє низка підзаконних нормативних актів, які визначають поле функціонування системи закупівель.

Суб'єктами, що наділені повноваженнями регулятивного та контрольного характеру відповідно до цієї нормативної бази, визначені Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (далі – Мінекономіки), Антимонопольний комітет України (далі – АМККУ), Державне підприємство «Зовнішторгвидав України», «Прозорро» (далі – ДП).

Метою аналізу є встановлення ефективності контрольних повноважень органів, уповноважених у сфері державних (публічних) закупівель.

Під час проведення емпіричних досліджень було використано і проаналізовано нормативно-правові акти та розпорядчі документи зазначених регулятивних органів, фінансову, бюджетну та внутрішню звітність, іншу відкриту інформацію щодо державних (публічних) закупівель.

Парадигма контролю в цій сфері передбачає критеріальні обмеження оцінок контрольної діяльності (табл. 3).

Нормативно-правове забезпечення сфери державних закупівель в Україні характеризується яскраво вираженою етапністю, коли, відповідно до радикально змінених правил, формувалась практично нова система державних закупівель. Останні докорінні зміни відбулися у 2015–2016 роках (серпень), коли Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 10 квітня 2014 року № 1197 (далі – Закон 1197) вста-

Таблиця 3

Критеріальні обмеження оцінок державних закупівель

№	Критеріальні обмеження	Зміст
1	Законність та ефективність використання бюджетних коштів	Формування конкурентного середовища у сфері державних закупівель; досягнення оптимального та раціонального використання бюджетних коштів; застосування державними замовниками конкурентних процедур державних закупівель; забезпечення прозорості процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні (публічні) кошти.
2	Законність та дієвість управлінських рішень	Відповідність управлінських рішень регуляторних органів щодо державних закупівель законодавчим вимогам, своєчасність і повнота їх прийняття; повнота реалізації регуляторними органами функціональних повноважень щодо державних (публічних) закупівель.
3	Відповідальність керівних осіб за прийняті рішення	Організація та функціонування в регуляторних органах системи внутрішнього контролю.

новив нові правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальної громади [15].

Базовим Законом 1197 було суттєво спрощено застосування замовниками і учасниками процедур закупівель, а останні стали більш прозорими. Проте ця редакція Закону 1197 містила норми, застосування яких все ще призводило до корупційних ризиків. Так, правовими нормами було встановлено 18 винятків з процедур відкритих державних закупівель, була відсутня вимога щодо обов'язкового визначення кваліфікаційних критеріїв учасників закупівель, збільшено кількість підстав для застосування переговорної процедури, що фактично є неконкурентною процедурою закупівлі, не було унормовано вимоги щодо проведення електронних закупівель.

З 2015 року почав діяти пілотний проект процедур електронних закупівель [17] з урахуванням вартості, що не перевищує суми, визначеної Законом України «Про здійснення державних закупівель».

У цей же час з 1 травня 2015 року переговорні процедури із закупівель Міністерства оборони стали проводитись з використанням електронних засобів на експериментальній основі. Це не суперечило вимогам Закону України «Про здійснення державних закупівель». Таким чином, зазначений етап проведення державних закупівель можна охарактеризувати як етап революційних зрушень в частині посилення прозорості витрачання бюджетних коштів через започаткування функціонування електронних торгів в системі закупівель «Prozorro» (на засадах пілотного проекту). Логічним розвитком нормативного поля стало прийняття Закону України «Про публічні закупівлі» (далі – Закон 922), який на законних підставах ввів в дію функціонування системи електронних торгів для державних закупівель: з 1 квітня 2016 року – для центральних органів виконавчої влади та замовників, що здійснюють діяльність в окремих сферах господарювання; з 1 серпня 2016 року – для всіх замовників [16].

Про прогресивність норм Закону 922 свідчать обов'язковість функціонування електронних державних закупівель та основні вимоги щодо цього, встановлення технічних та безпекових положень до електронної системи закупівель, визначення нових понять, таких як авторизований електронний майданчик, скорочення до трьох кількості процедур закупівель, запровадження зрозумілої процедури оскарження закупівель. Однак і в цьому Законі 922 залишилися і ще більш посилені норми, що створюють корупційні ризики в сфері державних закупівель, які стосуються випадків винятків з процедур проведення державних закупівель.

Згідно з частинами третьою та четвертою статті 2 Закону 922 кількість випадків збільшено з 18 (як це передбачалося Законом 1197) до 26.

Законом залишилися невнормованими питання скорочення підстав для застосування переговорної процедури закупівлі та необхідності класифікувати потенційних учасників закупівель щодо наявності матеріально-технічної бази та досвіду для виконання послуг.

Законодавством встановлено вартісні межі предмета закупівлі товарів, послуг, а саме 200 тис. гривень та вище, а для робіт – 1,5 млн. гривень; для окремих сфер господарювання визначені межі, в яких вартість закупівлі товарів та послуг дорівнює або перевищує 1 млн. гривень, а робіт – 5 млн. гривень. Проте замовники повинні дотримуватись принципів здійснення публічних закупівель і для закупівель, що мають нижчу вартість, а відбір постачальника слід здійснювати через електронну систему. Використання електронної системи закупівель у випадках допорогових закупівель не є обов'язковим, і якщо вартість предмета закупівлі дорівнює або перевищує 50 тис. грн., то замовники повинні оприлюднювати лише звіт про укладені договори в системі електронних закупівель (стаття 10 Закону 922).

Дотримання принципу прозорості під час здійснення закупівель за державні кошти підтримується доступністю електронної системи, де гарантуються конкурентність та недискримінаційність проведення аукціонів, рівні права під час реєстрації постачальників, однакова доступність до інформації всім зацікавленим особам. Оскільки електронні торги передбачають обмін даними про закупівлі, забезпечується збереження інформації та документів разом із гарантованою конфіденційністю до моменту розкриття тендерних пропозицій.

Аналіз динаміки законодавчих змін засвідчує рух у напрямі прогресивних змін, однак говорить про те, що нормативне поле публічних закупівель не дає змоги досягти необхідного рівня гармонізації та призводить до невизначеності і нестійкості регулювання контролю. Неузгодженість наукових і практичних позицій ускладнює об'єктивну оцінку проблеми і пошук її оптимального рішення, яке вбачається автором у необхідності реалізувати парадигму контролю в сфері державних закупівель.

Так, поліпшення законодавства з публічних закупівель уже з 2016 року створило нове середовище електронних торгів, що потребує нових підходів до побудови контрольованої системи закупівель, оскільки додаються нові підконтрольні об'єкти і методи їх перевірки. До таких об'єктів відносимо саму електронну систему, порядок авторизації електронних майданчиків до системи закупівель, технічні характеристики функціонування системи, механізм підключення або відключення електронних майданчиків до електронної системи, розрахунки учасників та власників електронних майданчиків з адміністратором системи [19].

Сьогодні, аналізуючи реальний стан справ у застосуванні електронної системи, слід визначити порушення в частині того, що ДП «Прозорро» за участі комісії при Мінекономрозвитку, а не Мінекономрозвитку, як того потребує законодавство, здійснює авторизацію електронних майданчиків. Сума коштів за авторизацію та за користування електронними майданчиками сплачується ДП «Прозорро» як адміністратору електронної системи закупівель.

Аналіз загального стану державних (публічних) закупівель свідчить про необхідність застосувати парадигму контролю в цій сфері, яка, на думку автора, полягає у поєднанні контрольних повноважень спеціалізованих органів державного фінансового контролю та уповноважених органів управління державними закупівлями з виокремленням пріоритетної координуючої функції вищого органу державного аудиту Рахункової палати. Розподіл різновидів державного аудиту за часом та сферою охоплення підконтрольних об'єктів між суб'єктами контролю державних закупівель має забезпечити безперервність контрольних дій та включати аудит ефективності, фінансовий аудит, інспектування та моніторинг.

Запровадження електронної системи закупівель зумовило появу нових підконтрольних об'єктів, тому важливою складовою парадигмальної побудови контролю державних закупівель є її векторність щодо активного використання інформаційних технологій як методики та інструментарію перевірок.

Парадигмальний підхід має великі переваги, оскільки дає змогу робити обґрунтовані прогнози і рекомендації, основою яких є оцінка специфіки і особливостей розвитку сфери публічних закупівель під час розгляду таких пропозицій невідривно від загальних тенденцій розвитку національної економіки сектору державного управління.

Висновки. Значні зловживання в сфері публічних закупівель засвідчили необхідність запровадження нового підходу до контролювання використання державних коштів. Дослідження поняття «парадигма» та його аналіз із суміжними науковими категоріями дали змогу сформулювати теоретико-методологічну основу побудови парадигмального підходу до контролю в сфері публічних закупівель.

Вивчення особливостей нормативного поля публічних закупівель, діяльності суб'єктів, що наділені повноваженнями регулятивного та контрольного характеру відповідно до цієї нормативної бази, радикальних змін щодо впровадження системи електронних закупівель та зумовленої цим появи нових підконтрольних об'єктів дало змогу виокремити передумови та фактори нової парадигми контролю в сфері публічних закупівель, а також сформулювати її сутність.

Перевагами парадигми контролю щодо державних закупівель є обґрунтовані результати у вигляді дієвих прогнозів і рекомендацій, що невідривно від загальних тенденцій розвитку національної економіки сектору державного управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Робертсон Дж. Аудит / Дж. Робертсон ; пер. с англ. – М. : KPMG, Аудиторская фирма «Контакт», 1993. – 496 с.
3. Редько О.Ю. Методологія та організація професійного аудиту в Україні, стан та перспективи розвитку : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О.Ю. Редько. – К., 2009. – 40 с.
4. Максимова В.Ф. Теоретичні та методологічні засади формування цілісної системи внутрішнього контролю в управлінні промисловим підприємством : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / В.Ф. Максимова. – К., 2006. – 34 с.
5. Гура Н.О. Розвиток системи обліку в житлово-комунальному господарстві : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Н.О. Гура. – К., 2009. – 39 с.
6. Пантелеєв В.П. Концепція внутрішньогосподарського контролю діяльності підприємств: методологія, організація, розвиток : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / В.П. Пантелеєв. – К., 2009. – 40 с.
7. Давидов Г.М. Формування теоретичних основ аудиту : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Г.М. Давидов. – К., 2006. – 30 с.
8. Аристотель. Риторика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.e-reading.club/book.php?book=71986>.
9. Кун Т. Структура наукових революцій / Т. Кун. – М. : Прогресс, 1977. С. 14–40.
10. Основи методології та організації наукових досліджень : [навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів] / за ред. А.Є. Конверського. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
11. Садохин А.П. Концепции современного естествознания / А.П. Садохин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 447 с.
12. Новиков А.М. Методология научного исследования / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. – М. : Либроком. – 280 с.
13. Новейший философский словарь // Библиотека Гумера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/fil_dict/566.php.
14. Меньяло Д.В. Правовой менталитет : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / Д.В. Меньяло. – Ростов-на-Дону, 2003. – 23 с.
15. Про здійснення державних закупівель : Закон України від 10 квітня 2014 року № 1197-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1197-18>.
16. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII [Електронний ресурс]. – 280 с. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.
17. Про реалізацію пілотного проекту щодо впровадження процедури електронних закупівель товарів : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 травня 2015 року № 501-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/501-2015-%D1%80>.
18. Про проведення експерименту із застосування електронних засобів під час здійснення переговорної процедури закупівлі : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 березня 2015 року № 416-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248135046>.
19. Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року № 166 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF>.